

A Model of Professional Ethics in Accounting: Based on the Views of Khwāja Naṣīr al-Dīn Ṭūsī *

Yaser Sadeghi¹  Mojgan Safa²  Reza GHolami Jamkarani³  Seyyed Abbas Borhani⁴ 

1- Ph.D. Candidate , Department of Accounting, Qo.C., Islamic Azad University, Qom, Iran
yaser.sadeghi6729@iau.ac.ir

2- Assistant Prof., Department of Accounting, Qo.C., Islamic Azad University,
Qom, Iran. (Corresponding Author)
dr.mojgansafa@iau.ac.ir

3-Associate Prof., Department of Accounting, Qo.C., Islamic Azad University, Qom, Iran.
reza.gholami@iau.ac.ir

4-Assistant Prof., Department of Accounting, Qo.C., Islamic Azad University, Qom, Iran.
sa.sborhani1352@iau.ac.ir



Abstract

This study aims to develop a model of professional ethics in accounting derived from the ethical views of Khwāja Naṣīr al-Dīn Ṭūsī. In his various works, Ṭūsī emphasizes adherence to moral principles—particularly justice, honesty, trustworthiness, and responsibility. These ethical principles formed the foundation of the present research, which explored their relationship with the accounting profession. The study employed a content analysis method,

***Cite this article:** Sadeghi, Y; Safa, M; Gholami Jamkarani, R; Borhani, A;. (2025). A Model of Professional Ethics in Accounting: Based on the Views of Khwāja Naṣīr al-Dīn Ṭūsī Journal in Applied Ethics Studies, 3(81), 189-227
<https://doi.org/1022081/jf.2025.71745.2041>

▣ **Publisher:** Islamic Propagation Office of the Seminary of Qom (Islamic Sciences and Culture Academy, Isfahan, Iran). ***Type of article:** Research Article

▣ **Received:** 2025/05/02 • **Revised:** 2025/07/1 • **Accepted:** 2025/08/01 • **Published online:** 2025/12/05

evaluating journals in three fields—philosophy and theology, educational sciences, and ethics—from their inception up to the end of 2023/1402 Sh. Out of 263 reviewed articles, nine were identified as directly relevant to Ṭūsī's ethical thought and were used to construct the proposed model of professional ethics in accounting. The analysis revealed that Ṭūsī's moral system is grounded in four key principles. The accounting ethics model inspired by his theories was organized into three hierarchical levels: (1) philosophical foundations, (2) ethical principles, and (3) rulings and strategies. The ethical implications of this model include enhanced public trust, reduced violations and financial crises, and strengthened social responsibility within the accounting profession. Applying this model can promote ethical behavior among accountants, improve the professional standing of accounting, and foster greater trust in the field.

Keywords

professional ethics, accounting, Khwāja Naṣīr al-Dīn Ṭūsī, justice, honesty.



نموذج لأخلاقيات المهنة في المحاسبة: مستمد من آراء الخواجة

نصير الدين الطوسي*

ياسر صادقي^١ • مژگان صفا^٢ • رضا غلامی جمکرانی^٣ • سیدعباس برهانی^٤



الگوی اخلاق حرفه‌ای حسابداری: برگرفته از آراء خواجه نصیر الدین طوسی



۱۹۱

۱- طالب مرحلة الدكتوراه، قسم المحاسبة، جامعة آزاد الإسلامية فرع قم، قم - إيران.

yaser.sadeghi6729@iaua.ac.ir

۲- أستاذة مساعدة في قسم 'لمحاسبة' جامعة آزاد الإسلامية فرع قم، قم - إيران (الكاتبة المسؤولة).

dr.mojgansafa@iaua.ac.ir

۳- أستاذ مشارك في قسم 'لمحاسبة' جامعة آزاد الإسلامية فرع قم، قم - إيران.

reza.gholami@iaua.ac.ir

۴- أستاذ مساعد في قسم 'لمحاسبة' جامعة آزاد الإسلامية فرع قم، قم - إيران.

sa.sborhani1352@iaua.ac.ir

ملخص

أُجريت هذه الدراسة بهدف تصميم نموذج لأخلاقيات المهنة المحاسبية، بالاعتماد على آراء الخواجة نصير الدين الطوسي. فيشدد الطوسي في مؤلفاته المختلفة على أهمية الالتزام بالمبادئ الأخلاقية، ولا سيما العدالة والنزاهة والأمانة والمسؤولية. فقام هذا البحث على هذه المبادئ الأخلاقية، وتم تحليل علاقتها بمهنة المحاسبة. أُجري هذا البحث باستخدام منهج

***الاستناد إلى هذه المقالة:** صادقي، ياسر؛ صفا، مژگان؛ غلامی جمکرانی، رضا؛ برهانی، سیدعباس (۲۰۲۵). نموذج لأخلاقيات

المهنة في المحاسبة: مستمد من آراء الخواجة نصير الدين الطوسي. دراسات في الأخلاق التطبيقية، ۳(۸۱)، صص ۱۸۹ - ۲۲۷

<https://doi.org/1022081/jf.2025.71745.2041>

□ نوع المقال: بحثي؛ الناشر: مركز الدعوة الإسلامية في حوزة قم (معهد العلوم والثقافة الإسلامية، أصفهان، إيران) © المؤلف.

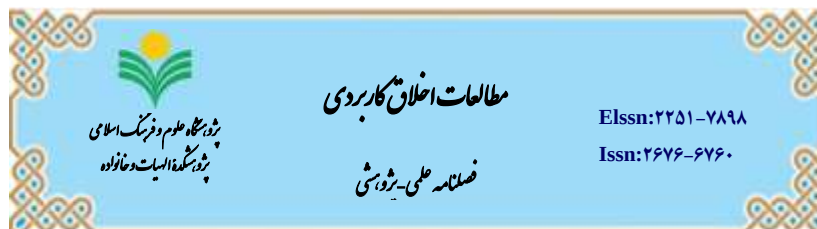
□ تاريخ الاستلام: ۲۰۲۵/۰۵/۰۲ • تاريخ التعديل: ۲۰۲۵/۰۷/۰۱ • تاريخ القبول: ۲۰۲۵/۰۸/۰۱ • تاريخ الإصدار: ۲۰۲۵/۱۲/۰۵

تحليل المحتوى، ففي هذا الإطار، تم تقييم ودراسة الدوريات في ثلاثة مجالات هي الفلسفة والكلام، والعلوم التربوية، والأخلاق (منذ بداية النشر وحتى نهاية عام ٢٠٢٣ م). وأخيراً، بعد مراجعة ٢٦٣ مقالة، استُخدمت نتائج تسع مقالات ذات صلة مباشرة بالآراء الأخلاقية لخواجة نصير الدين الطوسي لتقديم النموذج المقترح للأخلاقيات المهنية في المحاسبة. كشفت التحليلات أن المبادئ الأخلاقية لخواجة نصير الدين الطوسي تتضمن أربعة مبادئ أساسية. وأما نموذج أخلاقيات المحاسبة المهنية المستوحات من نظرياته، فقد نُظِم في ثلاثة مستويات: مستوى الأسس الفلسفية، ومستوى المبادئ الأخلاقية، ومستوى الأحكام والإستراتيجيات. تشمل النتائج الأخلاقية لهذا النموذج تعزيز ثقة الجمهور، والحد من المخالفات والأزمات المالية، وتطوير المسؤولية الاجتماعية في مجال المحاسبة. يُسهم تطبيق هذا النموذج في تحسين السلوك الأخلاقي للمحاسبين، والنهوض بمهنة المحاسبة، وزيادة الثقة بها.

الكلمات المفتاحية

أخلاقيات المهنة، المحاسبة، الخواجة نصير الدين الطوسي، العدالة، الصدق.





الگوی اخلاق حرفه‌ای حسابداری؛ برگرفته از آراء خواجه نصیرالدین طوسی*

یاسر صادقی^۱، مژگان صفا^۲، رضا غلامی جمکرانی^۳، سیدعباس برهانی^۴

۱- دانشجوی دکتری، گروه حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم، قم، ایران.

yaser.sadeghi6729@iaua.ac.ir

۲- استادیار گروه حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم، قم، ایران (نویسنده مسئول).

dr.mojgansafa@iaua.ac.ir

۳- دانشیار گروه حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم، قم، ایران.

reza.gholami@iaua.ac.ir

۴- استادیار گروه حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم، قم، ایران.

sa.sborhani1352@iaua.ac.ir

چکیده

پژوهش حاضر با هدف طراحی الگوی اخلاق حرفه‌ای حسابداری مبتنی بر آراء خواجه نصیرالدین طوسی انجام شده است. خواجه نصیرالدین طوسی در آثار مختلف خود بر رعایت اصول اخلاقی، به‌ویژه عدالت، صداقت، امانت‌داری و مسئولیت‌پذیری تأکید کرده است. این اصول اخلاقی مبنای این پژوهش قرار گرفت و ارتباط آن‌ها با حرفه حسابداری تحلیل شد. این پژوهش با استفاده از روش تحلیل محتوا انجام شد؛ بدین منظور، نشریات

* **استناد به این مقاله:** صادقی، یاسر؛ صفا، مژگان؛ غلامی جمکرانی، رضا؛ برهانی، سیدعباس (۱۴۰۴). الگوی اخلاق حرفه‌ای حسابداری؛ برگرفته از آراء خواجه نصیرالدین طوسی. مطالعات اخلاق کاربردی، ۳(۸۱)، صص ۱۸۹-۲۲۷.

<https://doi.org/1022081/jf.2025.71745.2041>

□ نوع مقاله: پژوهشی؛ ناشر: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم (پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، اصفهان، ایران) © نویسندگان

□ تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۱۲ □ تاریخ اصلاح: ۱۴۰۴/۰۴/۱۰ □ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۱۰ □ تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۴/۰۹/۱۴



در سه گروه فلسفه و کلام، علوم تربیتی و اخلاق (از ابتدای انتشار تا پایان سال ۱۴۰۲) ارزیابی و بررسی شدند. در نهایت، پس از بررسی ۲۶۳ مقاله، از یافته‌های نه مقاله مرتبط با دیدگاه‌های اخلاقی خواجه نصیرالدین طوسی برای ارائه الگوی اخلاق حرفه‌ای حسابداری استفاده شد. تحلیل‌ها نشان داد اصول اخلاقی خواجه نصیرالدین طوسی شامل چهار اصل کلیدی است. الگوی اخلاق حرفه‌ای حسابداری مبتنی بر نظریات وی، در سه سطح سامان گرفت: سطح مبانی فلسفی، سطح اصول اخلاقی و سطح احکام و راهبردها. نتایج اخلاقی این الگو شامل افزایش اعتماد عمومی، کاهش تخلفات و بحران‌های مالی و توسعه مسئولیت اجتماعی در حسابداری است. کاربست این الگو به بهبود رفتارهای اخلاقی حسابداران، ارتقاء حرفه حسابداری و افزایش اعتماد در این حرفه کمک می‌کند.

کلیدواژه‌ها

اخلاق حرفه‌ای، حسابداری، خواجه نصیرالدین طوسی، عدالت، صداقت.





مقدمه

در دنیای معاصر، اخلاق حرفه‌ای در تمامی رشته‌های تخصصی، به‌ویژه حسابداری، به یکی از مهم‌ترین مباحث مطرح در عرصه‌های علمی، حرفه‌ای و اجتماعی تبدیل شده است. در حرفه حسابداری، با توجه به مسئولیت‌های مالی سنگینی که بر دوش افراد در این حوزه است، باید اصول اخلاقی ویژه‌ای رعایت شود. اخلاق حرفه‌ای یکی از ارکان اساسی در حفظ سلامت و اعتبار حرفه‌ها و افزایش اعتماد عمومی به مشاغل تخصصی از جمله حسابداری به شمار می‌رود.

با گسترش مسئولیت‌های اجتماعی و نقش تعیین‌کننده حسابداران در تصمیم‌گیری‌های مالی و اقتصادی، توجه به اصول و مبانی اخلاقی این حرفه ضرورتی انکارناپذیر است. استانداردهای بین‌المللی اخلاق حسابداری مانند منشور اخلاقی فدراسیون بین‌المللی حسابداران (IFAC)، بر اصولی چون صداقت، عینیت، صلاحیت حرفه‌ای، رازداری و رفتار حرفه‌ای تأکید دارند (IFAC, 2023, p. 15).

اخلاق حرفه‌ای حسابداری، به‌ویژه در محیط‌هایی که فساد مالی، تقلب و نادرستی در گزارش‌ها به چشم می‌خورد، نیازمند بررسی دقیق‌تر و ارتقاء مداوم است. گزارش‌دهی نادرست و نبود شفافیت مالی در برخی مواقع می‌تواند بحران‌های اقتصادی گسترده‌ای را ایجاد کند که عواقب آن به‌طور مستقیم بر اعتماد عمومی و وضعیت مالی سازمان‌ها تأثیر می‌گذارد (Sikka, 2009, p. 268).

این مشکلات اخلاقی در حرفه حسابداری اغلب ناشی از پیروی نکردن از اصول اخلاقی محکم و نبود چارچوب‌های اخلاقی صحیح و کارآمد است (Beneish, 2001, p. 3)؛ بنابراین ضروری است حسابداران از صلاحیت حرفه‌ای لازم برخوردار باشند و در نتیجه، اخلاق حسابداری برای حسابداران حرفه‌ای و افراد متکی به خدمات حسابداری، جایگاه ویژه‌ای دارد (ابدالی لرکی، ۱۳۹۴، ص ۲۲).

در ایران، با وجود تلاش‌های فراوان برای تدوین چارچوب‌های اخلاقی در حرفه حسابداری، توجه کافی به ظرفیت‌های غنی فلسفه اسلامی و اندیشه متفکران بومی نشده



است. یکی از چهره‌های برجسته در این زمینه، خواجه نصیرالدین طوسی (۵۹۷-۶۷۲ق) است؛ اندیشمندی که در کتاب بنیادین خود، *اخلاق ناصری*، به تبیین نظام‌مند اخلاق فردی، خانوادگی و اجتماعی پرداخته است. وی با ارائه مفاهیمی همچون عدالت، صداقت، اعتدال و تهذیب نفس، چارچوبی عقلانی و ارزشی برای شکل‌گیری جامعه‌ای متعادل و متخلق به اخلاق فراهم می‌سازد (طوسی، ۱۳۸۶، ص ۱۸۵).

خواجه نصیر در بحث درباره «سیاست مدن» به نقش نهادها و مشاغل در حفظ تعادل اجتماعی می‌پردازد و معتقد است بقای اجتماع به «عدالت» وابسته است؛ عدالتی که «هر چیزی را در جای خویش قرار می‌دهد» (طوسی، ۱۳۸۶، ص ۲۵۲). این دیدگاه، از قابلیت نظری زیادی برای پی‌ریزی اصول اخلاق حرفه‌ای در نهادهایی مانند حسابداری برخوردار است؛ جایی که صداقت، امانت‌داری، اعتدال و عقلانیت در تصمیم‌گیری، پایه‌های اصلی عملکرد حرفه‌ای را تشکیل می‌دهند (شجاعی، ۱۳۹۹، ص ۷۵).

این اصول اخلاقی بر انسانیت و فضایل اخلاقی تأکید دارند و از همین رو، می‌توان از آن‌ها به منزله مبنای تدوین یک الگوی اخلاقی در حرفه حسابداری بهره گرفت. حسابداران به عنوان کسانی که وظیفه نظارت و گزارش‌دهی صحیح در زمینه امور مالی و اقتصادی را بر عهده دارند، باید از استانداردهای اخلاقی کاملاً مشخصی پیروی کنند. با توجه به این نیاز، طرح یک الگوی اخلاقی مبتنی بر اصول خواجه نصیرالدین طوسی می‌تواند نقش مهمی در بهبود عملکرد افراد در حرفه حسابداری داشته باشد. مطالعات پیشین نشان می‌دهند اخلاق حرفه‌ای در حسابداری، تأثیر بسزایی در بهبود شفافیت مالی و کاهش فساد مالی در سازمان‌ها دارد (Gray & Manson, 2011, p. 150).

با وجود اهمیت اخلاق حرفه‌ای در حسابداری، بسیاری از پژوهش‌ها همچنان بر وجود معضلات و موانع بر سر راه کاربست اصول اخلاقی در حسابداری تأکید دارند (Kassem & Higson, 2012, p. 191).

این موانع، به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه یا جوامع اسلامی، ممکن است ناشی از مشکلات فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی باشد و تدوین یک چارچوب اخلاقی مناسب برای



مقابله با آن‌ها ضرورت دارد. این پژوهش قصد دارد با تحلیل آموزه‌های اخلاقی خواجه نصیرالدین طوسی و ارتباط آن‌ها با اصول اخلاقی حسابداری، به یک الگوی اخلاقی جامع دست یابد.

پرسش‌های اصلی این تحقیق عبارت‌اند از:

- کدام اصول اخلاقی خواجه نصیرالدین طوسی در تدوین الگوی اخلاقی حسابداری قابل استفاده است؟
- چگونه می‌توان این اصول اخلاقی را در قالب یک الگوی کاربردی برای حسابداران سامان داد؟
- نتایج اجرای الگوی اخلاق حرفه‌ای حسابداری بر مبنای نظریات خواجه نصیرالدین طوسی چیست؟
- هدف این تحقیق ارائه الگوی اخلاقی حرفه‌ای برای حسابداران با استفاده از آموزه‌های اخلاقی خواجه نصیرالدین طوسی است؛ الگویی که می‌تواند به‌طور مؤثری مشکلات اخلاقی را در حرفه حسابداری کاهش دهد. افزون‌بر این، شناسایی موانع و معضلات کاربست این الگو در محیط‌های مختلف فرهنگی و اقتصادی نیز از اهداف مهم این تحقیق است.

پیشینه پژوهش

- مهم‌ترین پژوهش‌ها در حوزه اخلاق حرفه‌ای حسابداری عبارت‌اند از:
- خوشبخت و تائبی نقندری (۱۴۰۳) در مقاله‌ای با عنوان «تأثیر باورهای ایمانی و نقش میانجی اخلاق حرفه‌ای بر عدم‌درست‌کاری حسابداران در تهیه صورت‌های مالی» دریافتند باورهای ایمانی بر درست‌کارنبودن حسابداران تأثیر منفی و معنادار، و بر اخلاق حرفه‌ای حسابداران تأثیر مثبت و معناداری دارد؛



- همچنین، اخلاق حرفه‌ای حسابداران نیز همانند باورهای ایمانی، عاملی کاهنده برای درست کارنبودن حسابداران در تهیه صورت‌های مالی است و بر آن تأثیر منفی و معناداری دارد؛
- آلبرتو و همکاران (Alberto et al., 2022) در پژوهشی با عنوان «تأثیر انقلاب صنعتی چهارم بر اخلاق حرفه‌ای حسابداری کلمبیایی» دریافتند ابزارهای فناورانه و کنترل‌های تولیدشده از طریق فناوری، مانند صورت حساب الکترونیکی و اتوماسیون فرایندهای سازمانی، بر عملکرد اخلاقی آن‌ها تأثیر می‌گذارد؛
- اسوانبرگ و اوهمان (Svanberg & Öhman, 2016) در مقاله‌ای با عنوان «آیا فرهنگ اخلاقی در مؤسسات حسابرسی از عینیت حسابرسی حمایت می‌کند؟» با بررسی حسابرسی در اروپا دریافتند حسابرسان در مؤسسات با فرهنگ اخلاقی قوی‌تر نسبت به حسابرسان در مؤسسات حسابرسی با فرهنگ اخلاقی ضعیف‌تر، از نظر نپذیرفتن موقعیت‌های حسابداری و موقعیت‌های ترجیحی در میان مشتریان، تصمیم‌های واقعی‌تری می‌گیرند.

۱. مبانی نظری

۱.۱. اخلاق در حسابداری

اخلاق حرفه‌ای، مسئولیت اخلاقی فرد از حیث شغل است (فرامرزی قراملکی، ۱۳۸۶، ص ۵۴). اخلاق حرفه‌ای را می‌توان کاربرد اصول اخلاقی در زندگی و مناسبات حرفه‌ای دانست (مهدی‌زاده، ۱۳۹۷، ص ۳۵).

اخلاق را مجموعه‌ای از صفات روحی و درونی انسان تعریف می‌کنند که در ظاهر، اعمال و رفتاری برخاسته از ذات انسان است. عموماً دایره اخلاق را به رفتارهای فردی محدود می‌دانند؛ اما وقتی رفتارهای فردی در سطح جامعه یا نهادهای اجتماعی بروز می‌یابد، به نوعی اخلاق جمعی یا اجتماعی تبدیل می‌شود که در فرهنگ آن جامعه ریشه دارد. منظور از رعایت اخلاق حرفه‌ای، یافتن سازوکار اجرایی برای تعمیم اصول و



نظریه‌های کلی اخلاق به فضای اداری و سازمانی است؛ به نحوی که توجه بیشتری به نیازها و آسیب‌های محیط کار و جامعه داشته باشد (سلامتی، ۱۳۹۰، ص ۱۲۳).

اخلاق حرفه‌ای در تفکر سنتی کم‌وبیش مبتنی بر نظام ارسطویی بوده است. اخلاق ارسطویی عموماً به فضیلت داشتن یا برخورداری از رفتار یا عادات خوب و مناسب توجه دارد و هدفش از دستیابی به فضیلت، شادزیستن است (ارسطو، ۱۳۸۶، ص ۱۱۵).

در واقع، اخلاق، مطالعه نظام‌مند بهترین شیوه زندگی است. امروزه الگوهای دیگری نیز در کانون توجه قرار گرفته‌اند؛ در حال حاضر، از بیش از پنج نظام اخلاقی عمده در بیان اخلاق حرفه‌ای استفاده می‌شود که ملاک مقبولیت این پنج نظام در میان ده‌ها نظریه و نظام اخلاقی، توانایی آن‌ها در بیان نظام‌مند فضایل و رذایل اخلاقی و ارائه یک نظام منسجم، جامع و کارآمد است. این پنج نظام اخلاقی عبارت‌اند از: فایده‌گرایی^۱، وظیفه‌گرایی^۲، عدالت‌فراگیر^۳، آزادی‌گرایی^۴ و خیرگرایی^۵ (ریچاردز و رایت، ۱۳۹۸، ص ۴۵).

پژوهش‌های پیشین نشان داده‌اند که با وجود اهمیت اخلاق در حوزه حسابداری، انتشارات علمی و ترویج موضوع اخلاق در سایر حوزه‌های پژوهشی این حرفه بسیار ناچیز است^۶ (نمازی و دیگران، ۱۳۹۶، ص ۱۹۲).

اطلاعاتی که حسابداران ارائه می‌دهند باید به‌طور قابل توجهی کارآمد، قابل اعتماد، واقعی و بی‌طرفانه باشند. برای دستیابی به این هدف، حسابداران علاوه بر داشتن مهارت، تجربه و آموزش مستمر، باید دارای فضایل اخلاقی مانند صداقت، واقع‌بینی و صراحت باشند و خدمات حرفه‌ای خود را با رعایت اصول اخلاقی و اخلاق حرفه‌ای ارائه دهند (سرلک، ۱۳۸۷، ص ۷۱).

1. Utilitarianism.
2. Deontology.
3. Justice Oriented.
4. Libertarianism.
5. Teleological.

۶. تعداد مقاله‌های اخلاق حرفه‌ای حسابداری منتشرشده در نشریه‌ها از ابتدا تا پایان شهریور ۱۳۹۴ برابر با ۱۱۰ مقاله است که با توجه به اهمیت موضوع و مقایسه با کل مقاله‌های منتشرشده، رقم بسیار کوچکی است (در نشریه‌های حسابداری و مالی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، تنها ۰/۰۵۲۷ و در سایر نشریه‌های حسابداری ۰/۰۱۶۳).



بسیاری از محققان حوزه اخلاق حرفه‌ای حسابداری، بر مفاهیم جانبی مانند رعایت آیین‌نامه رفتار حرفه‌ای تمرکز دارند، درحالی‌که جایگاه اخلاق در حسابداری فراتر از این‌گونه مفاهیم است؛ زیرا اصول و مبانی حسابداری ریشه اخلاقی دارند و اخلاق با جوهره دانش حسابداری مرتبط است (آقای و حصارزاده، ۱۳۹۱، ص ۵۳).

۲.۱. نظریه‌های اخلاقی حسابداری و فلسفه آن‌ها

در حوزه حسابداری از نظریه‌های اخلاقی به‌عنوان چارچوب‌هایی برای تصمیم‌گیری اخلاقی استفاده می‌شود. این نظریه‌ها به حسابداران کمک می‌کند تا در شرایط پیچیده، تصمیماتی مطابق با اصول اخلاقی و حرفه‌ای اتخاذ کنند. در ادامه، مهم‌ترین نظریه‌های اخلاقی در حسابداری بررسی می‌شوند (ریچاردز و رایت، ۱۳۹۸، ص ۴۵):

- نظریه پیامدگرایی؛ نظریه پیامدگرایی که با عنوان فایده‌گرایی نیز شناخته می‌شود، بر نتایج و پیامدهای یک عمل تأکید دارد (بنتام، ۱۳۸۹، ص ۴۵)؛
- نظریه وظیفه‌گرایی؛ نظریه وظیفه‌گرایی که از دیدگاه امانوئل کانت (۱۷۸۵) سرچشمه می‌گیرد، تأکید دارد که افراد باید براساس اصول و قواعد اخلاقی عمل کنند، بدون توجه به نتایج آن (کانت، ۱۳۸۳، ص ۴۵)؛
- نظریه عدالت؛ براساس نظریه عدالت که جان راولز (Rawls, 1971) مطرح کرده است، اصول اخلاقی باید به گونه‌ای باشند که عدالت و انصاف را برای همه افراد تضمین کنند؛ به گونه‌ای که بیشترین منفعت را برای کم‌برخوردارترین اعضای جامعه به همراه داشته باشد (راولز، ۱۳۷۳، ص ۸۹)؛
- نظریه فضیلت‌گرایی^۱؛ این نظریه را ارسطو مطرح کرد؛ با این تأکید که اخلاق بر پایه شخصیت و فضایل فردی بنا می‌شود (ارسطو، ۱۳۸۶، ص ۱۱۵). در این دیدگاه، یک حسابدار باید صفات اخلاقی مانند صداقت، راستی و مسئولیت‌پذیری را در خود پرورش دهد؛

1. Virtue Ethics.



• نظریه قرارداد اجتماعی^۱؛ براساس این نظریه که توماس هابز، جان لاک و ژان ژاک روسو آن را مطرح کردند (هابز، ۱۳۸۰، ص ۵۶؛ روسو، ۱۳۷۸، ص ۸۹)، افراد و سازمان‌ها قرارداد اجتماعی نانوشته‌ای دارند که براساس آن باید به اصول و قوانین اخلاقی پایبند باشند؛

• نظریه افشاگری اخلاقی^۲؛ این نظریه را میکِل و نیر^۳ (۱۹۸۵) مطرح کردند. طبق این نظریه، افشاگری اخلاقی، نوعی مسئولیت اجتماعی است که براساس آن، افشاگر، با وجود خطرات شخصی، اقدام به افشای تخلفات می‌کند (تفکری، ۱۳۹۶، ص ۸۹). این نظریه بیان می‌کند که در شرایطی که یک سازمان یا فرد، رفتارهای غیراخلاقی انجام دهد، کارکنان اخلاقی باید افشاگر باشند و اطلاعات را فاش کنند.

۳.۱. دیدگاه اخلاقی فلاسفه اسلامی

آرای حکیمان مسلمان درباره مسائل اخلاقی در دایره حُسن و قبح ذاتی و عقلی است. قرارداد حُسن و قبح در مقوله هویت‌های اجتماعی و قراردادی، ناسازگار و آشکارا در حوزه واقع‌گرایی اخلاقی است؛ زیرا واقع‌گرایان اخلاقی به وضوح معتقدند ارزش‌های اخلاقی مستقل از اراده یا قضاوت افراد و توافق یا قرارداد آن‌ها درباره خوب یا بد دانستن چیزهاست؛ یعنی اگر انسان در دنیا نباشد، ارزش‌های اخلاقی سر جای خود باقی می‌ماند و ظلم بد است و عدالت‌ورزی خیر است و منوط به توافقی نیست (جفری و کورد، ۱۳۸۱، ص ۵۷). فضیلت در اخلاق اسلامی، راهی برای نزدیکی به خدا و کمال انسانی است که عقل و وحی هر دو در آن نقش دارند (داروال و دیگران، ۱۳۹۶، ص ۵۲).

جست‌وجوی دیدگاه فیلسوفان اسلامی درباره اخلاق، بدون توجه به نقش دین در رشد اخلاق، بیهوده به نظر می‌رسد و علت این امر، خاستگاه و ریشه‌یابی آراء فلاسفه اسلامی است؛ زیرا آنان اخلاق را با الهام از منابع اصلی معرفت‌شناسی می‌فهمیدند و بیان

1. Social Contract Theory.
2. Ethical Whistleblowing Theory.
3. Miceli & Near.



می کردند؛ منابعی مانند دین، قرآن، سنت و احادیث از مهم ترین این منابع هستند. پیامبر اسلام ﷺ می فرماید: «من اساساً برای تمام مکارم اخلاقی مبعوث شده‌ام (بلکه رسالت من تکمیل مکارم اخلاق است)» و قرآن نیز به این امر اشاره کرده است. تزکیه نفس یکی از اهداف بعثت پیامبر است (آل عمران، ۳)؛ یعنی رسالت که یکی از ارکان اعتقادات دینی است، خود وسیله‌ای برای تحقق اهداف اخلاقی است. پیامبر اسلام ﷺ می فرماید: «بالاترین مرتبه اسلام مربوط به کسی است که پسندیده ترین اخلاق را داشته باشد؛ خیرکم اسلاماً أحسنکم أخلاقاً» (دادگر، ۱۳۸۵، ص ۷۸).

۴.۱. دیدگاه اخلاقی خواجه نصیرالدین طوسی

خواجه نصیرالدین طوسی، یکی از بزرگ ترین فلاسفه و دانشمندان دوران اسلامی است که در زمینه های فلسفه، منطق و اخلاق، آثار مهمی از خود به جای گذاشته است (اعظمی، ۱۳۸۳، ص ۴۵).

وی کتاب های اخلاقی متعددی دارد و *اخلاق ناصری* یکی از کتاب های مهم اوست که در آن، نظریه اعتدال را محور اصلی قرار داده است. نظریه اعتدال یکی از تقریرهای اصلی اخلاق فضیلت است که به دلیل تناسب با متون دینی و شرع، مورد اهتمام و توجه فیلسوفان اسلامی بوده است.

فیلسوفان اسلامی اغلب به تبع ارسطو، بحث از اخلاق و فضیلت را با مبحث سعادت آغاز کرده و راه رسیدن به سعادت را کسب فضایل اخلاقی دانسته اند و معتقدند آن سعادت، کمال عقلی و اخلاقی انسان را در بر دارد.

اما از نظر خواجه نصیرالدین طوسی، راه کسب فضایل اخلاقی و کمال عملی، رعایت اعتدال در همه امور است. از نظر خواجه، انسان با رعایت اعتدال در عملکرد و مقتضای قوای چهارگانه نفس (عقل نظری، عقل عملی، شهوت و غضب) به فضایل چهارگانه اصلی (حکمت، عدالت، عفت و شجاعت) و سپس، فضایل فرعی مندرج در هریک از آنها نایل می شود. خواجه گرچه در طرح نظریه اخلاقی خود تابع افلاطون، ارسطو، مسکویه، ابن سینا،



غزالی و برخی دیگر از فلاسفه است، ولی نکات ابتکاری متعددی نیز در نظریه اعتدال وارد کرده که بر فیلسوفان مسلمان پس از خود اثرگذار بوده است. برخی از این نوآوری‌ها عبارت‌اند از: وارد کردن مفهوم کیفی ردائت در قاعده اعتدال، تقسیم‌بندی جدید از قوای نفس و برشمردن عدالت به مثابه فضیلت قوه عقل عملی. نظام اخلاقی خواجه نصیرالدین طوسی، یک نظام عقل‌گرایانه و فضیلت‌محور است که تلاش می‌کند میان آموزه‌های فلسفی یونان و تعلیمات اسلامی پیوند برقرار کند (سهرابی و اترک، ۱۳۹۱، ص ۱۰۴).

خواجه نصیر، بنیان نظام اخلاقی خویش را بر پایه اثبات وجود جوهری به نام «نفس» استوار می‌کند. وی در کتاب *اخلاق ناصری*، نفس انسانی را از مبادی اخلاق به شمار می‌آورد (طوسی، ۱۳۷۳، ص ۴۸).

وی معتقد است رذایل اخلاقی همان بیماری‌های نفسانی است و همان‌طور که برای درمان بیماری‌های جسمی از اموری مدد می‌جوییم که متضاد با این بیماری‌ها باشند، برای درمان رذایل اخلاقی نیز باید از اضداد این رذایل کمک بگیریم؛ بنابراین، یگانه راه درمان رذایل اخلاقی که همان بیماری‌های نفسانی هستند، آراسته‌شدن به فضایل اخلاقی است (طوسی، ۱۳۷۳، ص ۱۶۸).

حسابداران، به‌عنوان کسانی که وظیفه نظارت و گزارش‌دهی صحیح در زمینه امور مالی و اقتصادی را بر عهده دارند، باید از استانداردهای اخلاقی کاملاً مشخص پیروی کنند. با توجه به این نیاز، طرح یک الگوی اخلاقی مبتنی بر اصول خواجه نصیرالدین طوسی می‌تواند نقش مهمی در بهبود عملکرد حرفه حسابداری داشته باشد.

مطالعات نشان داده اخلاق حرفه‌ای در حسابداری می‌تواند تأثیر بسزایی در بهبود شفافیت مالی و کاهش فساد مالی در سازمان‌ها داشته باشد. از دیدگاه گرای و منسون، اخلاق حرفه‌ای، بنیان اعتماد به حرفه حسابداری است و بدون آن، کارکردهای حسابداری و حسابرسی بسیار تضعیف می‌شود (Gray & Manson, 2016, p. 78).



۲. روش تحقیق

این پژوهش، بر مبنای هدف، در دسته پژوهش‌های توصیفی قرار دارد. داده‌های تحقیق از نوع داده‌های کیفی است و به کشف و ارائه الگوی جدید اخلاق حرفه‌ای در حسابداری بر مبنای نظریات فیلسوف اخلاق اسلامی خواجه نصیرالدین طوسی (تحلیل محتوا) پرداخته است. برای ارزیابی کیفیت یافته‌ها از روش بررسی همتایی و ظرفیت‌های علمی خبرگان دانشگاهی و حوزوی بهره‌گیری شده است.

ویژگی‌های جمعیت‌شناختی و معیارهای انتخاب خبرگان بررسی همتایی، به صورت مجزا در جدول ارائه شده است. کفایت بررسی همتایی با راهنمایی و هدایت استادان پژوهش مشخص شد.

۲.۱. روش اجرای پژوهش (تحلیل محتوا)

همان‌طور که پیش‌تر مطرح شد، این پژوهش به ارائه الگوی اخلاق حرفه‌ای حسابداری از دیدگاه فیلسوف ممتاز و منتخب اخلاق اسلامی اختصاص دارد؛ لذا این مرحله از پژوهش با استفاده از تحلیل محتوا انجام شد. تحلیل محتوا، روشی برای تحلیل پیام‌های ارتباطی متنی، شفاهی، صوتی و تصویری است (Cole, 1988).

در این پژوهش از مراحل تحلیل محتوا که نئوندورف (Neuendorf, 2002) مشخص کرده، برای تحلیل و نیل به اهداف پژوهش بهره گرفته شده است. این مراحل در ادامه تبیین می‌شوند:

۱) تعیین محتوا و علت انتخاب آن: در ابتدا با عنایت به اهمیت کشف، بررسی، تحلیل و ارائه اندیشه‌های اخلاقی دانشمندان مسلمان که با الهام از منابع اصیل اسلامی (کتاب و سنت) و در فضای فرهنگ اسلامی پدید آمده و شکل گرفته‌اند، محتوای مضامین مکنون و مشهود آثار فیلسوف ممتاز اسلامی (خواجه نصیرالدین طوسی) بررسی و دیدگاه‌های اخلاقی وی که در کتب و مقاله‌های علمی انتشار یافته و نیز هم‌سو با اهداف پژوهش است، تحلیل شد. فهرست نشریات بررسی شده در این بخش که شامل نشریات معتبر



علمی پژوهشی در سه گروه «فلسفه و کلام»، «علوم تربیتی» و «اخلاق» است، در جداولی ارائه شده است؛

۲) تصمیم‌گیری درباره مفهوم‌سازی: این پژوهش با هدف کشف الگوی اخلاق حرفه‌ای حسابداری صورت پذیرفته و احصای الگوی اخلاقی حسابداری از دیدگاه فیلسوف ممتاز اخلاق اسلامی، مد نظر است؛

۳) تعیین واحد گردآوری داده‌ها، سطح اندازه‌گیری و نمونه‌گیری: گردآوری داده‌های این پژوهش با استفاده از روش کتابخانه‌ای و با بهره‌گیری از منابع علمی هم‌سو با اهداف پژوهش، صورت گرفت. همچنین، برای افزایش دقت، قابلیت اتکا و اعتماد بیشتر یافته‌های پژوهش و کاهش خطر نمونه‌گیری، تمامی منابع در دسترس از ابتدای انتشار هر نشریه بررسی شد و بنابراین، هیچ‌گونه نمونه‌گیری‌ای انجام نشد. برای انجام این مرحله به فهرست سه گروه از نشریات معتبر علمی پژوهشی مراجعه شد. نشریات منتخب عبارت‌اند از: نشریات گروه فلسفه و کلام، نشریات گروه علوم تربیتی و نشریات گروه اخلاق. بدین منظور، به وبگاه تمامی نشریات یادشده مراجعه و با استفاده از کلیدواژه «طوسی»، مقاله‌های مرتبط بررسی شد. اطلاعات کمی به‌دست آمده در این مرحله در جداول ۱ تا ۳ ارائه شده است؛

۴) کُده‌گذاری با کمک دو کُده‌گذار: در این مرحله، دو کُده‌گذار مستقل از هم، مقاله‌های علمی منتخب که فهرست آن‌ها در جداول آتی آمده است، با هدف ارائه در قالب الگوی اخلاق حرفه‌ای حسابداری از دیدگاه فیلسوف اخلاق اسلامی، بررسی کردند تا ضمن افزایش دقت کُده‌گذاری، روایی پژوهش نیز افزایش یابد و تحلیل محتوا صرفاً مبتنی بر قضاوت یک نفر نباشد. کُده‌گذاران از بین دانشجویان دوره دکتری تخصصی حسابداری انتخاب شدند. پس از انجام محاسبات لازم، میزان توافقات مشاهده‌شده برابر با ۰/۸۱۱ برآورد شد و میزان توافقات شانسی برابر با ۰/۱۸۹ تعیین گردید. با جای‌گذاری این نتایج، مقدار نهایی کاپا به ۰/۷۶۶ رسید که بیش از سطح قابل قبول ۰/۶ است. این موضوع بر



صحت و قابلیت اعتماد نتایج تحقیق تأکید دارد و سبب اطمینان خاطر می‌شود؛ به عبارتی، ضریب کاپا در سطح توافق خوب قرار دارد؛

۵) تهیه جداول و الگوی نهایی طرح: در نهایت طبق تجزیه و تحلیل‌های صورت گرفته و واکاوی آن‌ها توسط کدگذارها، محتواهای استخراج شده برای تبیین الگوی اخلاقی حسابداری بر مبنای آرا و نظریات فیلسوف ممتاز اخلاق اسلامی، دسته‌بندی و برای استفاده بهینه از نتایج، یافته‌های آن به صورت جداول یا نگاره‌هایی سامان یافت؛

۶) پس از انجام تحلیل محتوا و شناسایی و استخراج الگوی اخلاق حرفه‌ای حسابداری از نظر فیلسوف ممتاز ایرانی اسلامی، الگوی استخراج شده در اختیار خبرگان دانشگاهی و حوزوی قرار گرفت تا نظرات آنان از طریق بررسی‌های هم‌تایی در خصوص اعتبار روایی و پایایی پژوهش جلب گردد. تعیین تعداد مورد نیاز و ویژگی‌های عمومی آنان با هدایت راهنمایی استادان پژوهش مشخص گردید.

جدول ۱. فهرست نشریات گروه علوم تربیتی و گزارش کمی مقاله‌های بررسی شده

ردیف	عنوان نشریه	تعداد مقاله
۱	الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی	۲
۲	پژوهش در برنامه‌ریزی درسی	۱
۳	پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی	۲
۴	تربیت اسلامی	۱
۵	علوم تربیتی	۱

جمع

۷

نشریات زبان فارسی در گروه علوم تربیتی مشتمل بر ۶۷ نشریه می‌باشد که تنها پنج نشریه به تبیین آراء فیلسوف مدنظر پژوهش پرداخته‌اند. جست‌وجوی مقاله‌ها با کلیدواژه «طوسی» در تمامی آن نشریات و از اولین سال نشر تا پایان سال ۱۴۰۲ انجام شد و در

نهایت، هفت مقاله گزینش و تحلیل شدند. بررسی کمی مقاله‌ها نشان می‌دهد نشریه‌های *الگوی پیشرفت اسلامی/ایرانی* و *پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی*، هر کدام با دو مقاله در بین نشریات گروه علوم تربیتی دارای رتبه نخست بوده‌اند و این بیانگر اهتمام ویژه آن نشریات به گسترش دیدگاه‌های فیلسوف ممتاز اخلاق اسلامی است.

جدول ۲. فهرست نشریات گروه اخلاق و گزارش کمی مقاله‌های بررسی شده		
ردیف	عنوان نشریه	تعداد مقاله
۱	اخلاق و حیانی	۵
۲	پژوهش‌های اخلاقی	۵
۳	تأملات اخلاقی	۲
جمع		۱۲

نشریات زبان فارسی در گروه اخلاق مشتمل بر پنج نشریه می‌باشد که تنها سه نشریه به بیان آراء فیلسوف مدنظر پژوهش حاضر پرداخته‌اند. جست‌وجوی مقاله‌ها با کلیدواژه «طوسی» در تمامی آن نشریات و از اولین سال نشر تا پایان سال ۱۴۰۲ انجام شد و در نهایت، دوازده مقاله گزینش و تحلیل شدند. بررسی کمی مقاله‌ها نشان می‌دهد نشریه‌های *اخلاق و حیانی* و *پژوهش‌های اخلاقی*، هر کدام با پنج مقاله در بین نشریات گروه اخلاق دارای رتبه نخست بوده‌اند و این بیانگر اهتمام ویژه آن نشریات به گسترش دیدگاه‌های فیلسوف ممتاز اخلاق اسلامی است.



جدول ۳. فهرست نشریات گروه فلسفه و کلام و گزارش کمی مقاله‌های بررسی‌شده

ردیف	عنوان نشریه	تعداد مقاله
۱	آموزه‌های فلسفه اسلامی	۱۷
۲	آینه معرفت	۱۷
۳	الهیات تطبیقی	۳
۴	اندیشه دینی	۴
۵	اندیشه فلسفی	۱
۶	انسان‌پژوهی دینی	۱
۷	پژوهش‌های اعتقادی کلامی	۱
۸	پژوهش‌های فلسفی کلامی	۱
۹	پژوهش‌های مابعدالطبیعی	۱
۱۰	پژوهش‌های هستی‌شناختی	۱
۱۱	پژوهش‌نامه فلسفه دین	۴۷
۱۲	پژوهش‌نامه کلام	۶
۱۳	پژوهش‌نامه کلام تطبیقی شیعه	۶
۱۴	تأملات فلسفی	۸
۱۵	جاویدان خرد	۲۵
۱۶	جستارهای فلسفه دین	۴
۱۷	جستارهایی در فلسفه و کلام	۹
۱۸	حکمت سینوی	۱۲
۱۹	حکمت صدرایی	۸
۲۰	حکمت معاصر	۴
۲۱	حکمت و فلسفه	۷
۲۲	شناخت	۵

ردیف	عنوان نشریه	تعداد مقاله
۲۳	فلسفه	۸
۲۴	فلسفه دین	۴
۲۵	فلسفه و کلام اسلامی	۵
۲۶	قبسات	۲
۲۷	متافیزیک	۲۴
۲۸	منطق پژوهی	۷
۲۹	هستی و شناخت	۲
۳۰	کلام پژوهی	۴

۲۴۴

جمع

نشریات زبان فارسی در گروه فلسفه و کلام مشتمل بر ۴۴ نشریه می‌باشد که از بین آن‌ها، سی نشریه به بیان آراء فیلسوف مدنظر پژوهش حاضر پرداخته‌اند. جست‌وجوی مقاله‌ها با کلیدواژه «طوسی» در تمامی آن نشریات و از اولین سال نشر تا پایان سال ۱۴۰۲ انجام شد و در نهایت، ۲۴۴ مقاله گزینش و تحلیل شدند. بررسی کمی مقاله‌ها نشان می‌دهد نشریه پژوهش‌نامه فلسفه دین با ۴۷ مقاله در بین نشریات گروه فلسفه و کلام دارای رتبه نخست بوده است و این بیانگر اهتمام ویژه آن نشریه به گسترش دیدگاه‌های فیلسوف ممتاز اخلاق اسلامی است.

در ادامه، فهرست مقاله‌های منتخب برای تحلیل محتوای آراء اخلاقی فیلسوف منتخب برای احصای الگوی اخلاق حرفه‌ای حسابداری در جدول ۴ ارائه شده است.



جدول ۴. فهرست مقاله‌های منتخب برای تحلیل محتوای آراء اخلاقی خواجه نصیرالدین طوسی

ردیف	نام نشریه	گروه نشریه	نام مقاله	نویسنده / نویسندگان (سال انتشار)	کد مقاله
۱	اخلاق و حیانی	اخلاق	الگوی رشد اخلاقی از دیدگاه خواجه نصیرالدین طوسی	ابوالحسنی نیارکی و قربانی (۱۳۹۷)	E600
۲	اخلاق و حیانی	اخلاق	بررسی دیدگاه‌های رایج متکلمان معتزله و امامیه درباره تعریف حسن و قبح اخلاقی و نقش خواجه نصیرالدین طوسی	طالقانی و رفیعی (۱۳۹۹)	E601
۳	اخلاق و حیانی	اخلاق	نسبت نظریه اخلاقی خواجه نصیر و نظریات هنجاری فلسفه اخلاق معاصر با تأکید بر اخلاق فضیلت محور	سلیمان میگونی و سعیدی مهر (۱۳۹۶)	E602
۴	تأملات اخلاقی	اخلاق	نوآوری‌های فیلسوفان مسلمان در نظریه اعتدال در اخلاق	اترک و خسروی (۱۳۹۹)	E603
۵	پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی	علوم تربیتی	اهداف، اصول و روش‌های تربیت اخلاقی از دیدگاه خواجه نصیرالدین طوسی	کیانی و بختیار نصرآبادی (۱۳۹۰)	E604
۶	تربیت اسلامی	علوم تربیتی	مقایسه دیدگاه کانت و خواجه نصیرالدین طوسی در زمینه تربیت اخلاقی	رهنما (۱۳۸۵)	E605



ردیف	نام نشریه	گروه نشریه	نام مقاله	نویسنده/ نویسندگان (سال انتشار)	کد مقاله
۷	الهیات تطبیقی	فلسفه و کلام	بررسی معناشناسی مفاهیم اخلاقی از دیدگاه محقق طوسی	احمدی (۱۴۰۰)	E606
۸	اندیشه دینی	فلسفه و کلام	بررسی تأملات خواجه نصیرالدین طوسی در دانش اخلاق	پورحسن (۱۳۸۵)	E607
۹	اندیشه دینی	فلسفه و کلام	بررسی تطبیقی فضیلت گرایی اخلاقی از دید مولانا و خواجه نصیر الدین طوسی	عندلیب و دیگران (۱۴۰۲)	E608

۲.۲. روش‌ها و ابزار تجزیه و تحلیل داده‌ها

برای تجزیه و تحلیل یافته‌های اولیه، پس از بررسی مقاله‌های هدف، از گدگذاری دونفره استفاده شد. با استفاده از روش تحلیل محتوا و بر پایه عملیات برش متن در واحدهای مشخص، به الگوی جدیدی دست یافتیم که منطبق بر نظریات فیلسوف اخلاق اسلامی است.

فیلسوف منتخب این پژوهش (خواجه نصیرالدین طوسی) از بزرگ‌ترین و مشهورترین فیلسوفان اخلاق اسلامی است.

در ابتدا، الگوی مرسوم ارائه می‌گردد و سپس، با تبیین الگوی مبتنی بر نظر خواجه نصیرالدین طوسی، زمینه مناسب برای تحلیل، تطبیق و ادغام این دو الگو فراهم می‌شود.



۳. یافته‌ها

این بخش، برای به‌دست آوردن الگوی اخلاقی حرفه‌ای حسابداری (برگرفته از آراء خواجه نصیرالدین طوسی) تدوین شده است. با توجه به اهداف ازپیش‌تعیین‌شده و با بهره‌گیری از روش تحلیل محتوای کیفی (مقوله‌ای)، در این بخش به مرور یکپارچه ادبیات نظری پژوهش و تحلیل یافته‌های آن پرداخته می‌شود تا الگوی جدید که برگرفته از آراء فیلسوف اخلاق است، شکل بگیرد؛ لذا در ادامه، ابتدا به تحلیل محتوا می‌پردازیم تا در نهایت، الگوی به‌دست‌آمده دربردارنده نظریات فیلسوف منتخب باشد.

۳.۱. اصول و مبانی فلسفی آرا و نظریات خواجه نصیرالدین طوسی

مبانی اخلاقی، بنیان‌های نظری، فلسفی و معرفت‌شناختی هستند که نظام اخلاقی براساس آن‌ها شکل می‌گیرد و به‌نوعی در پی پاسخ به این پرسش هستند که «چرا باید اخلاقی بود؟»، درحالی‌که اصول اخلاقی، قواعد و دستورالعمل‌های کلی رفتاری هستند که از مبانی اخلاقی استخراج می‌شوند و در پی پاسخی برای این پرسش هستند که «چگونه باید اخلاقی رفتار کرد؟».

مهم‌ترین مبانی فلسفی اخلاق از نظر خواجه نصیرالدین طوسی عبارت‌اند از: اخلاق به‌مثابه شاخه‌ای از حکمت عملی، اعتدال قوا و نظریه فضیلت، سعادت به‌عنوان غایت اخلاق، تقدم عقل بر شریعت در فهم اخلاق و امکان تربیت اخلاقی (طوسی، ۱۳۶۰، صص ۴۳، ۶۵ و ۷۹).

اخلاق حرفه‌ای در حسابداری، مانند هر نظام اخلاقی دیگر، بر پایه اصول فلسفی شکل گرفته است. خواجه نصیرالدین طوسی که از برجسته‌ترین فیلسوفان و اندیشمندان اسلامی است، در کتاب *اخلاق ناصری*، دیدگاهی فضیلت‌محور و عقل‌گرایانه درباره اخلاق ارائه می‌دهد که می‌توان آن را در طراحی الگوی اخلاق حرفه‌ای حسابداری به کار گرفت. وی تحت تأثیر فلسفه فارابی و ابن‌سینا و با بهره‌گیری از آموزه‌های اخلاق ارسطویی و



نوافلاطونی، اخلاق را شاخه‌ای از حکمت عملی می‌داند که هدف آن، تربیت نفس و برقراری نظم در اجتماع است (طوسی، ۱۳۷۳، ص ۲۳). از دیدگاه خواجه نصیر، اخلاق مبتنی بر سه اصل کلیدی است:

(۱) عقل‌گرایی و تدبیر عقلانی: طوسی معتقد است عقل، به‌عنوان برترین قوه انسانی، راهنمای اخلاقی برای تشخیص خیر و شر است (طوسی، ۱۳۷۳، ص ۴۶). در حسابداری حرفه‌ای، این اصل به اتخاذ تصمیمات آگاهانه و مبتنی بر دانش و تحلیل درست داده‌های مالی مربوط می‌شود (Cardinaels, 2008)؛

(۲) اخلاق فضیلت‌محور و تربیت نفس: طوسی بر ایجاد و پرورش فضایل اخلاقی همچون عدالت، صداقت و امانت‌داری تأکید دارد (طوسی، ۱۳۷۳، ص ۷۹). کاربست این دیدگاه در حسابداری موجب تقویت فرهنگ مسئولیت‌پذیری، شفافیت و مقابله با فساد مالی می‌شود (Duska et al., 2011)؛

(۳) سازمان‌دهی اجتماعی و عدالت مدنی: طوسی، جامعه را مانند یک ساختار زنده می‌بیند که بقای آن به تعادل و رعایت عدالت در روابط اجتماعی و اقتصادی وابسته است (طوسی، ۱۳۷۳، ص ۱۱۲). در حسابداری، این مفهوم با رعایت انصاف در گزارشگری مالی، رعایت حقوق ذی‌نفعان و مقابله با تقلب مرتبط است (IFAC, 2021).

با توجه به تحلیل مبانی فلسفی خواجه نصیرالدین طوسی، می‌توان نتیجه گرفت اخلاق حرفه‌ای در حسابداری باید بر پایه عقل‌گرایی، فضیلت‌محوری و عدالت اجتماعی بنا شود.

در دنیای امروز که شرکت‌ها با مشکلاتی مانند فساد مالی، نبود شفافیت و بی‌اعتمادی عمومی مواجه‌اند، به کارگیری این اصول می‌تواند نقش مهمی در بازگرداندن اعتماد عمومی به ساختارهای مالی ایفا کند.



۲.۳. اصول و فرایندهای اخلاقی حسابداری برگرفته از آرا و نظریات خواجه

نصیرالدین طوسی

الف) اصول اخلاقی: این بُعد شامل اصول مهم اخلاقی است که از آثار خواجه نصیرالدین طوسی، استخراج و برای کاربری در حرفه حسابداری مناسب‌سازی شده‌اند. مهم‌ترین اصول اخلاقی در این بخش عبارت‌اند از:

- عدالت و انصاف: در تمامی مراحل گزارش‌دهی مالی، ترازنامه‌ها و صورت‌های سود و زیان، باید عدالت رعایت شود؛
 - صداقت و امانت‌داری: اطلاعات مالی باید به‌طور صحیح، دقیق و بدون تحریف ارائه شوند؛
 - مسئولیت‌پذیری: حسابداران باید در قبال تصمیمات مالی و تأثیرات آن‌ها بر ذی‌نفعان اجتماعی، اقتصادی و محیطی مسئول باشند؛
 - شفافیت: ارائه اطلاعات مالی باید شفاف و قابل درک برای تمامی ذی‌نفعان باشد.
- این اصول برگرفته از خواجه نصیرالدین طوسی، به‌عنوان راهنمایی برای رفتارهای اخلاقی در حرفه حسابداری شناخته می‌شوند و باید به‌طور مستمر در روند حسابداری و تصمیم‌گیری‌های مالی لحاظ شوند.

ب) فرایندهای اخلاقی: فرایندهای اخلاقی، به‌عنوان گام‌های اجرایی برای کاربری اصول اخلاقی در عمل، شامل موارد زیر هستند:

- آموزش و آگاهی‌بخشی: برای تأکید بر اصول اخلاقی، باید برنامه‌های آموزشی ویژه برای حسابداران طراحی و اجرا شود تا آنان با مبانی اخلاق حرفه‌ای آشنا شوند (Gray & Manson, 2011, p. 92)؛

- تدوین و شفاف‌سازی اصول اخلاقی: در سازمان‌ها و مؤسسات حسابداری باید کدهای اخلاقی مشخصی براساس اصول خواجه نصیر، طراحی شود و بر آن‌ها نظارت دقیق صورت گیرد (IFAC, 2022)؛



- ارزیابی و نظارت مستمر: ارزیابی‌های دوره‌ای برای نظارت بر اجرای صحیح اصول اخلاقی در گزارش‌دهی مالی و سایر فرایندهای حسابداری ضروری است. این ارزیابی‌ها می‌تواند از طریق ممیزی‌های داخلی یا نظارت نهادهای نظارتی انجام شود (Beneish, 2001, p. 3)؛

- پاسخ‌گویی و شفاف‌سازی: مسئولیت‌های حسابداران در برابر ذی‌نفعان مالی باید به‌طور شفاف و روشن، تعریف شود. حسابداران باید قادر باشند به سؤالات و نگرانی‌های ذی‌نفعان در خصوص اطلاعات مالی پاسخ دهند (Kassem & Higson, 2016, p. 8). این فرایندها نه تنها در اجرای اصول اخلاقی، بلکه در ساختارهای نظارتی و ارزیابی عملکرد حسابداران نیز اهمیت زیادی دارند.

ج) نتایج اخلاقی: نتایج اخلاقی به منزله پیامدهای کاربرست اصول اخلاقی در حرفه حسابداری شناسایی می‌شوند. مهم‌ترین این نتایج عبارت‌اند از:

- افزایش اعتماد عمومی: کاربرست اصول اخلاقی می‌تواند به افزایش اعتماد عمومی به حرفه حسابداری و گزارش‌های مالی منجر شود. این امر، به‌ویژه برای سرمایه‌گذاران، سهام‌داران و سایر ذی‌نفعان، مهم است؛

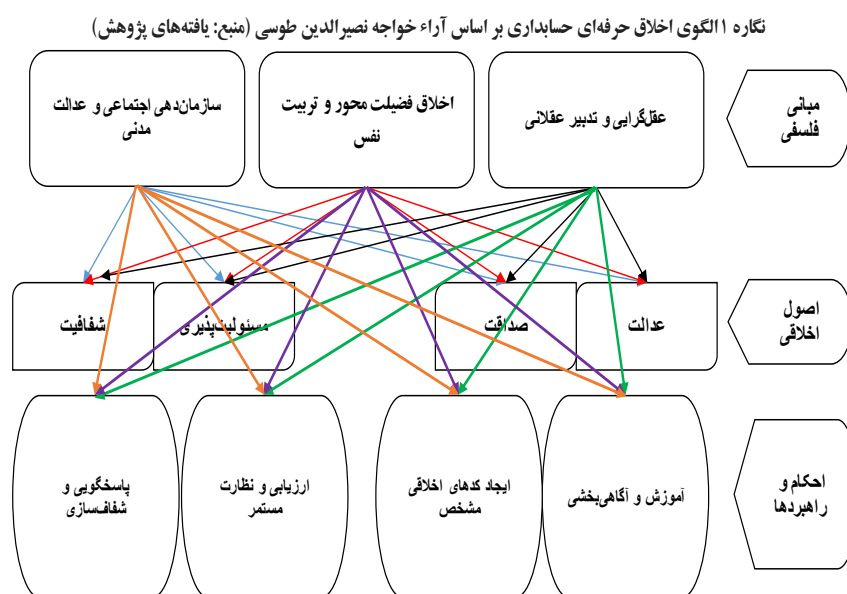
- کاهش تخلفات مالی: رعایت اصول اخلاقی مانند صداقت، امانت‌داری و عدالت باعث کاهش تخلفات مالی، تقلب‌ها و کلاهبرداری‌ها در سازمان‌ها و نهادهای مالی می‌شود؛

- توسعه مسئولیت اجتماعی: کاربرست این اصول، به‌ویژه در ابعاد مسئولیت اجتماعی حسابداری، باعث ارتقای کیفیت زندگی اجتماعی و اقتصادی و توجه به مسائل محیط‌زیستی و اجتماعی در تصمیم‌گیری‌های مالی می‌شود؛

- پیشگیری از بحران‌های مالی: رعایت شفافیت و صداقت در گزارش‌دهی مالی می‌تواند از وقوع بحران‌های مالی ناشی از اطلاعات غلط جلوگیری کند.



- ۳.۳. الگوی بومی اخلاق حرفه‌ای حسابداری براساس آراء خواجه نصیرالدین طوسی
- در نهایت، الگوی پژوهش به صورت یک الگوی چرخه‌ای در نظر گرفته می‌شود که در آن:
۱. اصول اخلاقی (عدالت، صداقت، مسئولیت‌پذیری و شفافیت) به عنوان مبانی اصلی در نظر گرفته می‌شوند؛
 ۲. فرایندهای اخلاقی شامل آموزش، طراحی کدهای اخلاقی، نظارت و ارزیابی مستمر، و پاسخ‌گویی به ذی‌نفعان برای تضمین رعایت اصول اخلاقی، اجرایی می‌شوند؛
 ۳. نتایج اخلاقی در قالب اعتماد عمومی، کاهش تخلفات مالی، مسئولیت اجتماعی و پیشگیری از بحران‌های مالی به دست می‌آیند.



این الگو نیازمند بازبینی و به‌روزرسانی مستمر است تا به‌طور مؤثر در جهت تقویت و اصلاح رفتارهای اخلاقی در حسابداری و کاهش مشکلات اخلاقی در این حرفه عمل کند.

۳.۴. ارزیابی کیفیت الگوی پیشنهادی

ارزیابی کیفیت یافته‌های به‌دست‌آمده از آراء فیلسوف ممتاز (منتخب) شامل الگوی اخلاق حرفه‌ای مبتنی بر دیدگاه خواجه نصیرالدین طوسی به انضمام الگوی مشترک آن‌ها، برعهده خبرگان بود و این خبرگان به بررسی همتایی یافته‌ها پرداختند. اطلاعات جمعیت‌شناختی خبرگان بررسی همتایی (هفت نفر) در جدول ۵ آمده است.

جدول ۵. خبرگان بررسی همتایی کیفیت یافته‌های پژوهش (بخش: تحلیل محتوا)

ردیف	شرح	مرتبه دانشگاهی	کد	مدرک تحصیلی	جنسیت	سابقه تدریس / تحقیق	تعداد مقاله‌های منتشر شده
۱	عضو هیئت علمی	استادیار	E100	دکتری تخصصی	مرد	۱۳	۲
۲	"	"	E101	"	"	۱۷	۵
۳	"	دانشیار	E102	"	زن	۱۵	۲
۴	پژوهشگر حوزه فلسفه و اخلاق	-	E103	دکتری تخصصی	مرد	۸	۱
۵	"	-	E104	"	زن	۷	۳
۶	استاد حوزوی و محقق مسائل دینی و اخلاقی	-	E105	سطح چهار حوزه	مرد	۱۸	۵
۷	"	-	E106	"	"	۱۰	۲

۳.۵. مزایای الگو

- بومی‌سازی شده و اسلامی: برخلاف الگوهای غربی که عمدتاً مبتنی بر سودگرایی هستند، این الگو بر پایه اصول دینی و اخلاقی استوار است؛
- عملیاتی و کاربردی: با طراحی سازوکارهای اجرایی، این الگو قابلیت اجرا در نهادهای حسابداری را دارد؛





- پویا و قابل اصلاح: این الگو، به عنوان یک سیستم باز، امکان اصلاح و بهینه سازی مداوم را دارد.

الگوی اخلاق حرفه ای حسابداری بر مبنای دیدگاه های فلاسفه ممتاز، با ترکیب اصول فلسفی، اخلاقی و کاربردی، چارچوبی جامع برای ارتقای شفافیت، اعتماد و مسئولیت پذیری، در حرفه حسابداری فراهم می کند. از این الگو می توان به عنوان یک الگوی استاندارد برای تدوین سیاست های اخلاقی در حوزه حسابداری بهره گرفت.

۳.۶. پیامدهای مثبت اجرای الگو

اجرای الگوی پیشنهادی (الگوی اخلاق حرفه ای حسابداری بر مبنای نظریات فیلسوف ممتاز) تأثیرات عمیقی بر عملکرد فردی، سازمانی و اجتماعی می گذارد. در ادامه، پیامدهای مثبت این الگو در پنج حوزه مهم بررسی می شود.

۱) پیامدهای فردی (حسابداران و متخصصان مالی):

- افزایش خودکنترلی و وجدان کاری؛ احساس مسئولیت اخلاقی در حسابداران نهادینه می شود و تمایل به تخلفات مالی از طریق تقویت خودکنترلی افزایش می یابد؛
- تقویت وجهه حرفه ای و اعتبار حسابداران؛ حسابداران اخلاق مدار به عنوان افراد مورد اعتماد جامعه شناخته خواهند شد و امکان ارتقا و پیشرفت حرفه ای سریع تر برای حسابداران متعهد به اصول اخلاقی فراهم می شود.

۲) پیامدهای سازمانی (شرکت ها و مؤسسات مالی):

- افزایش شفافیت و اعتبار مالی شرکت ها؛ دستکاری در گزارش های مالی کاهش می یابد و دقت اطلاعات مالی و همچنین، اعتماد سهام داران و سرمایه گذاران به اطلاعات حسابداری بیشتر می شود؛



- کاهش فساد مالی و تخلفات حسابداری؛ اجرای نظارت‌های اخلاقی مانع سوءاستفاده‌های مالی خواهد شد و شرکت‌ها از خطر دعاوی حقوقی و جریمه‌های سنگین در امان خواهند ماند؛
- بهبود فرهنگ سازمانی و افزایش همکاری تیمی؛ فرهنگ صداقت و شفافیت در بین کارکنان گسترش می‌یابد و تعامل مثبت و اعتماد بین حسابداران، مدیران و ذی‌نفعان بیشتر می‌شود.

۳) پیامدهای اقتصادی (در سطح کلان و ملی):

- افزایش اعتماد عمومی به بازارهای مالی و سرمایه‌گذاری؛ شفافیت در گزارش‌های مالی موجب افزایش سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی خواهد شد و ریسک‌های مالی و بحران‌های اقتصادی ناشی از فساد مالی کمتر می‌شود؛
- تقویت نظام مالی و جلوگیری از بحران‌های اقتصادی؛ حسابداری اخلاق‌مدار در جلوگیری از ورشکستگی شرکت‌ها و نابسامانی‌های مالی، نقش کلیدی دارد و بحران‌های مالی ناشی از دستکاری صورت‌های مالی (مانند مواردی که در رسوایی‌های شرکت‌های بزرگ جهانی رخ داده است) را کاهش می‌دهد.

۴) پیامدهای اجتماعی (اثرگذاری بر جامعه و نهادهای دولتی):

- تقویت حس اعتماد عمومی به نهادهای مالی و شرکت‌ها؛ حسابداری اخلاق‌مدار موجب افزایش اعتماد مردم به بانک‌ها، شرکت‌ها و نهادهای مالی می‌شود و همچنین یک نظام مالی پایدار شکل می‌دهد که به نفع کل جامعه است؛
- تقویت مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها؛ شرکت‌هایی که براساس اصول اخلاقی عمل می‌کنند، مسئولیت بیشتری در قبال جامعه احساس می‌کنند و فعالیت‌های خیرخواهانه و عام‌المنفعه از سوی سازمان‌ها بیشتر می‌شود.



۵) پیامدهای بین‌المللی (اثرگذاری در سطح جهانی و اقتصاد بین‌الملل):

• افزایش تعاملات تجاری سالم با شرکت‌های خارجی؛ شرکت‌های بین‌المللی تمایل بیشتری به همکاری با شرکت‌های متعهد به اخلاق حرفه‌ای دارند. با کاربست الگوی اخلاق مدار، امکان ورود به بازارهای بین‌المللی و رقابت سالم برای شرکت‌های داخلی فراهم می‌شود؛

• ارتقای جایگاه علمی و پژوهشی در حوزه اخلاق حسابداری اسلامی؛ الگوی پیشنهادی می‌تواند به عنوان یک نمونه موفق بومی و اسلامی در سطح جهانی معرفی شود و دانشگاه‌ها و مؤسسات مالی می‌توانند از این الگو برای تدوین استانداردهای اخلاقی بین‌المللی استفاده کنند.

در نهایت، با اجرای این الگو، حسابداری از یک حرفه صرفاً فنی به یک مسئولیت اجتماعی و اخلاقی تبدیل می‌شود. این تغییر نه تنها به شفافیت و اعتماد در اقتصاد کشور کمک می‌کند، بلکه باعث بهبود وضعیت اقتصادی، اجتماعی و بین‌المللی خواهد شد؛ در نتیجه، از این الگو می‌توان به عنوان یک الگوی استاندارد برای اجرای اخلاق حرفه‌ای در حسابداری، هم در سطح ملی و هم در سطح بین‌المللی، بهره گرفت. اجرای الگوی اخلاق حرفه‌ای حسابداری براساس اندیشه‌های خواجه نصیرالدین طوسی، یک تحول بنیادین در رویکرد حرفه‌ای حسابداران ایجاد می‌کند.

این الگو با ترکیب اصول فلسفی، اخلاقی و کاربردی، چارچوبی جامع برای تقویت شفافیت، مسئولیت‌پذیری و عدالت در نظام مالی و اقتصادی ارائه می‌دهد.

جدول ۶ به مقایسه اصول اخلاقی الگوهای رایج اخلاق حرفه‌ای حسابداری با الگوی پیشنهادی (طبق نظریات خواجه نصیرالدین طوسی) پرداخته است.

جدول ۶. مقایسه اصول اخلاقی

ردیف	اصول اخلاقی	الگوهای رایج اخلاق حسابداری	الگوی پیشنهادی (آراء فیلسوف اخلاق اسلامی)
۱	صداقت و درستکاری	مبتنی بر شفافیت اطلاعات مالی	علاوه بر شفافیت، بر نیت اخلاقی و وجدان فردی تأکید دارد.
۲	بی طرفی و عدالت	رعایت اصول بی طرفی در گزارشگری مالی	نه تنها در گزارشگری مالی، بلکه در تصمیم گیری های اقتصادی و توزیع ثروت نیز عدالت رعایت می شود.
۳	مسئولیت اجتماعی	تأکید بر رعایت حقوق سهام داران و سرمایه گذاران	حسابداری به عنوان یک مسئولیت اجتماعی و اخلاقی در برابر جامعه در نظر گرفته می شود.
۴	حرفه ای گری و شایستگی	تأکید بر دانش و مهارت های حرفه ای	علاوه بر مهارت های فنی، به تزکیه نفس و تهذیب اخلاقی حسابداران نیز توجه می شود.
۵	رازداری	حفظ محرمانگی اطلاعات مالی شرکت ها	فرا تر از رازداری، بر امانت داری در همه ابعاد شغلی و اجتماعی تأکید می شود.
۶	پایبندی به قوانین و مقررات	رعایت مقررات و استانداردهای حسابداری برای جلوگیری از تخلفات مالی	در کنار رعایت قوانین، به درونی سازی اصول اخلاقی و دینی اهمیت داده می شود.





نتیجه گیری

پژوهش حاضر، با بررسی پژوهش‌های مرتبط با آراء فیلسوف ممتاز اخلاق اسلامی (خواجه نصیرالدین طوسی) در نشریات گروه فلسفه و کلام، علوم تربیتی و اخلاق (از ابتدای انتشار تا سال ۱۴۰۲) و گزینش آراء اخلاقی آنان، به الگوی جدیدی برای اخلاق حرفه‌ای حسابداری دست یافت. الگوی اخلاق حرفه‌ای حسابداری با تبعیت بر آراء خواجه نصیرالدین طوسی، یک رویکرد جامع و همه‌جانبه است که به‌طور هم‌زمان به اصول اخلاقی، دینی و فلسفی پرداخته و در پی ارتقای کیفیت و اعتبار حرفه حسابداری در سطح جهانی است. تحلیل آثار خواجه نصیرالدین طوسی نشان داد اصول اخلاقی اسلامی می‌توانند مبنای یک چارچوب بومی برای حرفه حسابداری باشند. در مقایسه با استانداردهای بین‌المللی، دیدگاه خواجه نصیرالدین طوسی، تأکید بیشتری بر عدالت اجتماعی، مسئولیت‌پذیری اخلاقی و پرهیز از فساد مالی دارد.

براین اساس، الگوی پیشنهادی این پژوهش می‌تواند به کاهش تخلفات مالی، افزایش شفافیت و تقویت اعتماد عمومی به نظام اقتصادی کمک کند. این یافته‌ها براساس تحلیل و استنباط دقیق از آراء خواجه نصیرالدین طوسی و ارتباط آن با مسائل اخلاقی حرفه حسابداری، نشان‌دهنده قابلیت داشتن اصول اخلاقی طوسی برای طراحی یک الگوی اخلاقی مؤثر و جامع برای این حرفه است. با این حال، مسائلی از قبیل مقاومت فرهنگی، فشارهای اقتصادی و نیاز به اصلاحات قانونی برای اجرایی شدن در دنیای معاصر وجود دارد.

در پایان، دو پیشنهاد ارائه می‌شود که اولی کاربردی است و دومی جنبه تحقیقاتی دارد:

- طراحی و اجرای دوره‌های آموزشی برای حسابداران؛ یکی از گام‌های اساسی در اجرای این الگو، آموزش مستمر و آگاهی‌بخشی به حسابداران در خصوص اصول اخلاقی است. باید دوره‌های آموزشی خاصی با تمرکز بر اصول اخلاقی خواجه نصیرالدین طوسی مانند صداقت، عدالت، مسئولیت‌پذیری و شفافیت طراحی و در دانشگاه‌ها، مؤسسات

حسابداری و سازمان‌ها برگزار شود. این دوره‌ها باید جنبه‌های عملی اصول اخلاقی را در حرفه حسابداری شرح دهند و حسابداران را برای مواجهه با مسائل اخلاقی در دنیای واقعی آماده کنند؛

- انجام پژوهشی با عنوان تأثیر پابندی به اخلاق حرفه‌ای در کاهش فساد مالی و حسابداری؛ مبحث پیشنهادی با پرسش اصلی «چگونه پابندی به الگوی اخلاق حرفه‌ای اسلامی می‌تواند فساد مالی را کاهش دهد؟» طرح ریزی می‌شود و راهبرد انجام آن بررسی تجربیات شرکت‌ها و سازمان‌هایی است که اصول اخلاقی اسلامی را در مدیریت مالی خود رعایت کرده‌اند.





کتابنامه

قرآن کریم.

آقایی، محمدعلی و رضا حصارزاده (۱۳۹۱)، «الگوسازی مفهومی اخلاق در حسابداری و پیمایش دیدگاه حسابداران»، *اخلاق در علوم و فناوری*، سال ۷، ش ۳، ص ۵۲-۶۱.

ابدالی لرکی، حدیث (۱۳۹۵)، «جایگاه اخلاق در حسابداری و حسابرسی»، کنفرانس بین‌المللی ایده‌های نوین در مدیریت، *اقتصاد و حسابداری*، دوره ۱، ص ۱-۲۵.
ارسطو (۱۳۸۶)، *اخلاق نیکوماخوس*، ترجمه و شرح مجتبی مینوی، تهران: خوارزمی.

اعظمی، حسین (۱۳۸۳)، *خواجه نصیرالدین طوسی، زندگی و اندیشه*، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

بنتام، جرمی (۱۳۸۹)، *مقدمه‌ای بر اصول اخلاق و قانون‌گذاری*، ترجمه علی اکبر صالحی، تهران: نشر دانشگاهی.

تفکری، محمدرضا (۱۳۹۶)، *اخلاق حرفه‌ای و افشاگری*، تهران: نگاه دانش.
جفری، سر و مک کورد (۱۳۸۱)، «تنوع و کثرت واقع‌گرایی اخلاقی»، ترجمه سیدعلی اکبر حسینی، معرفت، سال ۱۱، ش ۶۱، ص ۵۷-۷۰.

دادگر، یدالله (۱۳۸۵)، «اخلاق بازرگانی (و کسب و کار) از منظر اقتصاد و اقتصاد اسلامی»، *پژوهش‌نامه بازرگانی*، ش ۳۸، ص ۷۸-۱۲۰.

داروال، استیون، آلن گیبارد و پیتز ریلتن (۱۳۸۱)، *نگاهی به فلسفه اخلاق در سده بیستم*، ترجمه مصطفی ملکیان، تبریز: نشر سهروردی.

راولز، جان (۱۳۷۳)، *نظریه عدالت*، ترجمه علی اکبر فرهنگی، تهران: نشر نی.

روسو، ژان ژاک (۱۳۷۸)، *قرارداد اجتماعی*، ترجمه حسن فتحی، تهران: نیلوفر.

ریچاردز، جیمز و استوارت رایت (۱۳۹۸)، *عناصر فلسفه اخلاق*، ترجمه عبدالرضا قلی‌پور، تهران: نشر نی.



سرلک، نرگس (۱۳۸۷)، «اخلاق حسابداری»، *اخلاق در علوم و فناوری*، سال ۳، ش ۱ و ۲، ص ۷۱-۸۲.

سلامتی، مصطفی (۱۳۹۰)، *اخلاق حرفه‌ای و نقش آن در ارتقای کیفیت خدمات*، تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی.

سهرابی، رضا و حسین اترک (۱۳۹۱)، «تیین مبانی و ساختار نظام اخلاقی خواجه نصیرالدین طوسی»، *پژوهش‌های فلسفی کلامی*، سال ۴۵، ش ۲، ص ۹۱-۱۱۸.

شجاعی، سیدحمید (۱۳۹۹)، «بازخوانی اندیشه‌های خواجه نصیرالدین طوسی و کاربرد آن در اخلاق حرفه‌ای»، *معرفت/اخلاقی*، سال ۱۴، ش ۵۶، ص ۶۹-۸۲.

طوسی، خواجه نصیرالدین (۱۳۶۰)، *اخلاق ناصری*، تصحیح و مقدمه مجتبی مینوی، تهران: خوارزمی.

طوسی، خواجه نصیرالدین (۱۳۷۳)، *اخلاق ناصری*، ترجمه و تصحیح مجتبی مینوی و علینقی منزوی، تهران: خوارزمی.

طوسی، خواجه نصیرالدین (۱۳۸۶)، *اخلاق ناصری*، تصحیح مجتبی مینوی و علیرضا حیدری، تهران: خوارزمی.

فرامرز قراملکی، احد (۱۳۸۶)، *اخلاق حرفه‌ای*، تهران: الهدی.

کانت، امانوئل (۱۳۸۳)، *بنیاد متافیزیک اخلاق*، ترجمه محمدرضا کاتبی، تهران: نشر نی.

مهدی‌زاده، محمدصادق (۱۳۹۷)، *اخلاق حرفه‌ای در اسلام؛ مبانی، ساختار و الزامات*، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

نمازی، محمد، حسین رجب‌دری و اعظم روستا میمن‌دی (۱۳۹۶)، «بررسی تعداد و تحلیل محتوای مقاله‌های مرتبط با اخلاق حرفه‌ای حسابداری در ایران»،

پیشرفت‌های حسابداری، دوره ۹، ش ۱، ص ۱۹۲-۲۲۶.

doi:10.22099/jaa.2017.4214

هابز، توماس، (۱۳۸۰)، *لویاتان یا ماده، صورت و قدرت دولت کلیسایی و مدنی*، ترجمه حسین بشیریه، تهران: نشر نی.

Beneish, M. D. (2001). "Earnings management: A perspective". *Managerial Finance*, 27(12): 3-17.

Cardinaels, E. (2008). "The interplay between cost accounting knowledge and presentation formats in cost-based decision-making". *Accounting, Organizations and Society*, 33(6): 582-602. <https://doi.org/10.1016/j.aos.2007.07.003>

Cole, F. L. (1988). "Content analysis: Process and application". *Clinical Nurse Specialist*, 2(1), 53-57. <https://doi.org/10.1097/00002800-198800210-00025>

Duska, R., Duska, B. S. & Ragatz, J. (2011). *Accounting Ethics*. Wiley-Blackwell.

Gray, I. & Manson, S. (2011). *The Audit Process: Principles, Practice and Cases*. 5th Edition. Cengage Learning EMEA.

Gray, I. & Manson, S. (2016). *The Audit Process: Principles, Practice and Cases*. 6th Edition. Cengage Learning.

International Federation of Accountants (IFAC) (2021). *Handbook of the Code of Ethics for Professional Accountants*. IFAC.

International Federation of Accountants (IFAC). (2023). *Code of Ethics for Professional Accountants*.

International Federation of Accountants (IFAC). (2022). *Handbook of the International Code of Ethics for Professional Accountants*. IFAC.





- Kassem, R. & Higson, A. (2012). "The New Fraud Triangle Model. *Journal of Emerging Trends in Economics and Management Sciences*", 3(3): 191-195.
- Kassem, R. & Higson, A. (2016). "External auditors and corporate corruption: Implications for external audit regulators". *Accounting Research Journal*, 29(1): 8-34.
- Neuendorf, K. A. (2002). *The content analysis guidebook*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Rawls, John (1971). *A Theory of Justice*. Harvard University Press.
- Sikka, P. (2009). "Financial scandals, accounting regulation and the audit profession". *Accounting Forum*, 33(3): 268–288.

References

۳. The Holy Quran.
۴. Abdali Larki, Hadith (۲۰۱۶). "The Role of Ethics in Accounting and Auditing." *International Conference on Innovative Ideas in Management, Economics, and Accounting*, Vol. ۱, pp. ۱-۲۰.
۵. Aghaei, Mohammad Ali & Reza Hesarzadeh (۲۰۱۲). "Conceptual Modeling of Ethics in Accounting and Survey of Accountants' Views." *Ethics in Science and Technology*, Vol. ۳, No. ۲, pp. ۵۲-۶۱.
۶. Aristotle (۲۰۰۷). *Nicomachean Ethics*. Translated and annotated by Mojtaba Minovi. Tehran: Kharazmi.
۷. Azami, Hossein (۲۰۰۴). *Khawaja Nasir al-Din Tusi: Life and Thought*. Tehran: University of Tehran Press.
۸. Beneish, M. D. (۲۰۰۱). "Earnings management: A perspective". *Managerial Finance*, ۲۷(۱۲): ۳-۱۷.
۹. Bentham, Jeremy (۲۰۱۰). *Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Translated by Ali Akbar Salehi. Tehran: Daneshgah Publishing.
۱۰. Cardinaels, E. (۲۰۰۸). "The interplay between cost accounting knowledge and presentation formats in cost-based decision-making". *Accounting, Organizations and Society*, ۳۳(۶): ۵۸۲-۶۰۲. <https://doi.org/10.1016/j.aos.2007.07.003>
۱۱. Cole, F. L. (۱۹۸۸). "Content analysis: Process and application". *Clinical Nurse Specialist*, ۲(۱): ۵۳-۵۷. <https://doi.org/10.1097/00002800-198800020-00020>
۱۲. Dadgar, Yadollah (۲۰۰۶). "Business (and Commercial) Ethics from the Perspective of Economics and Islamic Economics." *Business Research Journal*, No. ۳۸, pp. ۷۸-۱۲۰.
۱۳. Darwall, Stephen; Gibbard, Allan & Railton, Peter (۲۰۰۲). *A Look at 20th-Century Moral Philosophy*. Translated by Mostafa Malekian. Tabriz: Sohrvardi Publishing.
۱۴. Duska, R., Duska, B. S. & Ragatz, J. (۲۰۱۱). *Accounting Ethics*. Wiley-Blackwell.
۱۵. Faramarz Qaramalki, Ahad (۲۰۰۷). *Professional Ethics*. Tehran: Alhoda.
۱۶. Gray, I. & Manson, S. (۲۰۱۱). *The Audit Process: Principles, Practice and Cases*. ۵th Edition. Cengage Learning EMEA.
۱۷. Gray, I. & Manson, S. (۲۰۱۶). *The Audit Process: Principles, Practice and Cases*. ۶th Edition. Cengage Learning.
۱۸. Hobbes, Thomas (۲۰۰۱). *Leviathan or the Matter, Form, and Power of a Commonwealth Ecclesiastical and Civil*. Translated by Hossein Bashiriye. Tehran: Nashr-e Ney.
۱۹. International Federation of Accountants (IFAC) (۲۰۲۱). *Handbook of the Code of Ethics for Professional Accountants*. IFAC.
۲۰. International Federation of Accountants (IFAC). (۲۰۲۳). *Code of Ethics for Professional Accountants*.
۲۱. International Federation of Accountants (IFAC). (۲۰۲۲). *Handbook of the International Code of Ethics for Professional Accountants*. IFAC.
۲۲. Jeffrey, Sir & McCord (۲۰۰۲). "Diversity and Pluralism in Moral Realism." Translated by Seyed Ali Akbar Hosseini. *Ma'refat*, Vol. ۱۱, No. ۶۱, pp. ۵۷-۷۰.
۲۳. Kant, Immanuel (۲۰۰۴). *Groundwork of the Metaphysics of Morals*. Translated by Mohammad Reza Katbi. Tehran: Nashr-e Ney.
۲۴. Kassem, R. & Higson, A. (۲۰۱۲). "The New Fraud Triangle Model. Journal of Emerging Trends in Economics and Management Sciences", ۳(۳): ۱۹۱-۱۹۵.
۲۵. Kassem, R. & Higson, A. (۲۰۱۶). "External auditors and corporate corruption: Implications for external audit regulators". *Accounting Research Journal*, ۲۹(۱): ۸-۳۴.
۲۶. Mahdizadeh, Mohammad Sadeq (۲۰۱۸). *Professional Ethics in Islam: Foundations, Structure, and Requirements*. Tehran: Research Institute for Islamic Culture and Thought.
۲۷. Namazi, Mohammad; Hossein Rajab Dary & Azam Roosta Mimandi (۲۰۱۷). "A Review and Content Analysis of Articles Related to Professional Ethics in Accounting in Iran." *Accounting Advances*, Vol. ۹, No. ۱, pp. ۱۹۲-۲۲۶. doi:10.22۹۹/jaa.۲۰۱۷.۴۲۱۴

۲۶. Neuendorf, K. A. (۲۰۰۲). *The content analysis guidebook*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
۲۷. Rawls, John (۱۹۷۱). *A Theory of Justice*. Harvard University Press.
۲۸. Rawls, John (۱۹۹۴). *A Theory of Justice*. Translated by Ali Akbar Farhangi. Tehran: Nashr-e Ney.
۲۹. Richards, James & Stewart Wright (۲۰۱۹). *Elements of Moral Philosophy*. Translated by Abdolreza Qolipour. Tehran: Nashr-e Ney.
۳۰. Rousseau, Jean-Jacques (۱۹۹۹). *The Social Contract*. Translated by Hasan Fathi. Tehran: Nilufar Publishing.
۳۱. Salami, Mostafa (۲۰۱۱). *Professional Ethics and Its Role in Improving Service Quality*. Tehran: Allameh Tabataba'i University Press.
۳۲. Sarlak, Narges (۲۰۰۸). "Accounting Ethics." *Ethics in Science and Technology*, Vol. ۳, Nos. ۱ & ۲, pp. ۷۱-۸۲.
۳۳. Shojaei, Seyed Hamid (۲۰۲۰). "Revisiting Khwaja Nasir al-Din Tusi's Thoughts and Their Application in Professional Ethics." *Ethical Knowledge*, Vol. ۱۴, No. ۵۶, pp. ۶۹-۸۲.
۳۴. Sikka, P. (۲۰۰۹). "Financial scandals, accounting regulation and the audit profession". *Accounting Forum*, ۲۳(۳): ۲۶۸-۲۸۸.
۳۵. Sohrabi, Reza & Hossein Atrk (۲۰۱۲). "Explaining the Foundations and Structure of Khwaja Nasir al-Din Tusi's Ethical System." *Philosophical and Theological Researches*, Vol. ۴۵, No. ۲, pp. ۹۱-۱۱۸.
۳۶. Tafakhori, Mohammad Reza (۲۰۱۷). *Professional Ethics and Whistleblowing*. Tehran: Negah Danesh.
۳۷. Tusi, Khwaja Nasir al-Din (۱۹۸۱). *Ethics of Nasirean (Akhlaq-e Naseri)*. Edited and with preface by Mojtaba Minovi. Tehran: Kharazmi.
۳۸. Tusi, Khwaja Nasir al-Din (۱۹۹۴). *Ethics of Nasirean (Akhlaq-e Naseri)*. Translated and edited by Mojtaba Minovi & Alinaghi Monzavi. Tehran: Kharazmi.
۳۹. Tusi, Khwaja Nasir al-Din (۲۰۰۷). *Ethics of Nasirean (Akhlaq-e Naseri)*. Edited by Mojtaba Minovi & Alireza Heydari. Tehran: Kharazmi.